

سرشنا	سرافراز، محمود، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور:	عقلانیت در آموزه‌های اعتقادی تشیع از دیدگاه علامه طباطبائی و استاد شهید مطهری/محمود سرافراز.
مشخصات نشر:	پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)، انتشارات زمزم هدایت، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	ص ۱۰۰
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۲۴۶-۴۰۱-۸ : یال ۹۰۰۰۰
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
موضوع:	سپهری، مرتضی، ۱۳۹۸-۱۳۵۸ - دیدگاه درباره عقل‌گرایی
موضوع:	مطهری، مرتضی، ۱۳۹۸-۱۳۵۸ - دیدگاه درباره عقل و ایمان
موضوع:	طباطبائی، سید محمدحسین، ۱۳۵۸-۱۲۸۱ - دیدگاه درباره عقل‌گرایی
موضوع:	طباطبائی، سید محمدحسین، ۱۳۵۸-۱۲۸۱ - دیدگاه درباره عقل و ایمان
موضوع:	عقل‌گرایی (اسلام)
موضوع:	عقل‌گرایی (اسلام) - جنبه‌های فلسفی
موضوع:	عقل و ایمان (اسلام) - جنبه‌های فراقلمی
موضوع:	عقل و ایمان (شیعه)
رده‌بندی کنگره:	۷۱۳۹۴ ع ۳۶ س / BP ۲۲۹/۲
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۴۸۱۲
شماره کتابشناسی ملی:	۴۱۸۴۰۳۳

عقائد در آموزه‌های اعتقادی تشیع

از دیدگاه علامه طباطبائی و استاد شهید مطهری علیهما السلام

محمود سرافراز

فرهنگی
انتشارات

عقلانیت در آموزه‌های اعتقادی تشیع
از دیدگاه علامه طباطبائی و استاد شهید مطهری

نویسنده: محمود سرافراز
ویراستار: سیدعلی یار افشارپور و مسلم شوبکلانی
صفحه آرا: علی نصیر محمدی
ناشر: زمزم هدایت

چاپ: سپهر ○ نوبت چاپ: اول ○ تاریخ چاپ: بهار ۱۳۹۵
شمارگان: ۱۰۰۰ ○ قیمت: ۹۰۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۴۶-۴۴۱-۸

آدرس ناشر: قم، خیابان دور شهر، نبش کوچه ۳، پلاک ۸۱
تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۳۰۷۳۵، همراه: ۰۹۱۲۲۵۳۲۸۸۷

تقديم به:

دشگاه قدسی

حضرت بحیه الله الاعظم

روحي وارواح العالمين له الفدا

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
-------------	----

فصل اول: مفهیم و کلیات

مفهوم‌شناسی	۱۵
-------------------	----

عقل در لغت	۱۵
------------------	----

عقلانیت در لغت	۱۶
----------------------	----

عقل در اصطلاح	۱۶
---------------------	----

عقلانیت در اصطلاح	۱۷
-------------------------	----

اقسام و مراتب عقل	۲۰
-------------------------	----

اقسام عقل	۲۰
-----------------	----

مراتب عقل	۲۲
-----------------	----

مفهوم عقل در قرآن	۲۳
-------------------------	----

- ۲۳..... معانی کاربردی واژه عقل در قرآن
- ۲۷..... واژه‌های مترادف عقل در قرآن کریم
- ۳۰..... مفهوم عقل در روایات
- ۳۲..... ویژگی‌های عقلانیت اسلامی
- ۳۳..... ۱. جامعیت
- ۳۴..... ۲. ال‌ب‌ر‌د‌ن
- ۳۵..... ۳. حق‌م‌د‌ا
- ۳۶..... عقلانیت در غرب
- ۳۷..... تفاوت حکم عقل و حکم عقلا

فصل دوم. عقل و اعتبار عقل و عقلانیت در معارف شیعی

- ۳۹..... جایگاه عقل در قرآن
- ۴۱..... جایگاه عقل در روایات
- ۴۲..... حجیت و اعتبار حکم عقل
- ۴۲..... مفهوم حجیت عقل
- ۴۴..... حجیت عقل و برهان
- ۴۵..... دلایل حجیت عقل در قرآن کریم
- ۵۱..... دلایل حجیت عقل در روایات
- ۵۴..... معنای وجوب تبعیت از حکم عقل
- ۵۱..... قلمرو عقلانیت
- ۶۰..... معیار عقلانیت
- ۶۰..... معیار عقلانیت در قلمرو ادراکات نظری
- ۶۱..... معیار عقلانیت در ادراکات اعتباری
- ۶۲..... رابطه عقل و دین و نشانه‌های عقلانیت دین اسلام

۶۲	 رابطه عقل و دین
۶۵	 نشانه‌های عقلانیت دین اسلام
۶۵	 ا. تلاش در رفع موانع عقلانیت
۶۶	 ب. حجیت عقل و عقلانیت در قرآن و روایات
۶۷	 ج. تعامل عقل و وحی
۶۸	 تفاوت تفکر شیعه و معتزله در عقل گرایی و رویکرد عقلی
۷۳	 پایادار شیعه در فلسفه و سایر علوم عقلی
۷۴	 نسبت عقلا و معارف دینی (معیار، مصباح و مفتاح بودن عقل)
۷۶	 معیار و میزان بودن عقل
۷۸	 مصباح و مفتاح بودن عقل
۷۹	 مفتاح و کلید بودن عقل
۸۲	 گستره نقش و کاربرد عقل در معارف دین
۸۳	 ۱. نقش و کاربرد عقل در حوزه اعتقادات
۸۵	 ۲. نقش و کاربرد عقل در حوزه احکام
۸۷	 ۳. نقش و کاربرد عقل در روش تربیتی اسلام
۸۹	 آثار و ثمرات عقل
۸۹	 ۱. جهان بینی و برنامه زندگی مناسب و صحیح
۹۱	 ۲. ابتدای ایمان راستین بر تعقل
۹۱	 ۳. عقل کاشف باطن و حقایق هستی
۹۲	 تشخیص حق از باطل
۹۲	 همراهی و استقامت بر حق
۹۴	 عقل وسیله مهار امیال و هوس‌ها
۹۵	 عقل و آینده‌سازی

فصل سوم: نقش عقلانیت در فهم آموزه‌های اعتقادی

- ۹۷ حقیقت و ماهیت دین
- ۹۷ ماهیت عام و فراگیر دین
- ۹۸ ادیان الهی و آسمانی
- ۱۰۰ ضرورت تحقیق درباره دین
- ۱۰۱ عوامل انقباض انسان به سوی تحقیق
- ۱۰۲ کارآمدی عقل در اثبات اصول و مبانی اعتقادی
- ۱۰۳ اصل اول بر حجت
- ۱۰۶ راه‌های شناخت خدا بران
- ۱۰۷ ۱. راه آفاقی
- ۱۰۸ ۲. راه انفسی
- ۱۰۹ تفاوت راه آفاقی و راه انفسی
- ۱۱۱ ۳. از مقصد به مقصود
- ۱۱۲ ویژگی‌های راه شناخت مقصد به مقصود
- ۱۱۴ برهان‌های توحیدی قرآن
- ۱۱۴ ۱. برهان تمانع
- ۱۱۷ ۲. برهان محبت
- ۱۲۱ اصل دوم: نبوت
- ۱۲۲ ضرورت نبوت
- ۱۲۲ ۱. نیاز به قانون و عجز بشر از قانون‌گزاری
- ۱۲۵ ۲. نیاز بشر به تکامل و سعادت
- ۱۲۶ ۳. ضرورت راهنما
- ۱۲۹ عدم کفایت عقل در رسیدن به کمال
- ۱۳۰ خاتمیت

عقل و خاتمیت	۱۳۱
فلسفه خاتمیت	۱۳۲
اصل سوم. معاد	۱۳۷
اثبات ضرورت معاد	۱۳۸
برهان حکمت	۱۳۹
اصل چهارم. عدل	۱۴۲
اثبات استدلالی عدل الهی	۱۴۴
جایگاه تعدد حسن و قبح عقلی	۱۴۴
معانی و مراتب حسن و قبح	۱۴۶
دلایل اثبات حسن و قبح عقلی	۱۴۷
حسن و قبح اعمالی	۱۴۹
رابطه قاعده حسن و قبح عقلی با عدل الهی	۱۵۰
برهان بر عدل الهی	۱۵۲
اصل پنجم. امامت	۱۵۶
تعریف امامت	۱۵۶
ضرورت وجود امام	۱۵۸
دلایل قاعده لطف	۱۶۰
تقریر برهان لطف بر مسئله امامت	۱۶۱
علم امام	۱۶۳
علم غیب امام	۱۶۳
عمومیت و گستردگی علم امام	۱۶۴
راه حل تعارض و تنافی برخی آموزه‌های دینی با عقل	۱۷۰
منابع کسب معرفت	۱۷۱
تعارض ظاهری و واقعی عقل و نقل	۱۷۲

نسبت موضوعات عقل و نقل ۱۷۲

گونه‌های تعارض عقل و نقل ۱۷۳

راه حل تعارض عقل قطعی با نقل قطعی ۱۷۴

راه حل تعارض عقل ظنی با نقل ظنی ۱۷۸

راه حل تعارض عقل قطعی با نقل ظنی ۱۷۸

راه حل تعارض عقل ظنی با نقل قطعی ۱۷۹

فصل چهارم: بررسی نقاط اشتراک و افتراق دیدگاه‌های علامه طباطبائی و استاد مطهری رحمتهما

نقاط اشتراک ۱۸۱

نقاط افتراق ۱۸۲

کتابنامه ۱۸۷

ای برادر تو همان اندیشه‌ای
مابقی تو استخوان و ریشه‌ای
گل‌گل است اندیشه تو گلشنی
و ربود خاری تو هیمه گلخنی^۱

عقل بخشی از حقیقت انسان و، به دیگر سخن، وجهی از وجود آدمی است که از طریق آن هم کسب معرفت می‌کند و هم عمل می‌کند و زندگی انسانی خود را پیش می‌برد؛ هستی و جهانی را که در آن می‌زید، خود و امکانات و توانایی‌ها و محدودیت‌هایش را، اهداف و سود و زیان‌ها و راه‌های آن را، و انسان‌های دیگر و رفتارهای آنها را می‌شناسد؛ انسان را در یک فضای اجتماعی و جمعی رفتار خود را در پرتو عقل و خرد سامان می‌دهد و برای رسیدن به اهداف منظور برنامه‌ریزی می‌کند.

ذهن جوانی که این نوشتار را قلم زده است، ایستاده بر سکوی استوار اندیشه‌های آسمانی فیلسوف بلند آوازه علامه طباطبائی^۲ و شاگرد فرزانه‌اش استاد مطهری^۳، می‌کوشد تا دیدگاه ایشان را در زمینه عقلانیت و آموزه‌های عقلانی گزارش دهد و واکاوی کند. پیشاپیش یادآور می‌شوم که این دو بزرگوار درباره عقلانیت به مثابه موضوع مستقل اظهار نظر نکرده و بحث جداگانه‌ای تحت عنوان عقلانیت مطرح نکرده‌اند، اما در لابالای بسیار سخنان و بررسی‌های عالمانه آن دو متفکر به صورت استطرادی و فرعی می‌توان دیدگاه‌ها و آرائی درباره این موضوع یافت. پرونده عقل و عقلانیت از

۱. مثنوی معنوی، ج اول، دفتر دوم.

لابلای سخنان این دو اندیشمند بزرگ بدین امید ورق زده شد که بازخوانی گذشته، ساحتی جدید فراوروی آینده باز کند.

آنچه پیش رو دارید در چهار فصل و از منظر علامه طباطبایی و شهید مطهری تدوین شده است:

فصل اول. مفهوم‌شناسی عقل و عقلانیت؛ در این فصل مفهوم عقل و عقلانیت از دید لغوی و در فرهنگ قرآنی و روایی بازخوانی شده و مقایسه‌ای با مفهوم عقلانیت در غرب شده است.

فصل دوم. جایگاه و اعتبار عقل و عقلانیت؛ در این فصل به جایگاه عقل در قرآن و روایات، دلایل حجیت عقل از دید قرآن و روایات پرداخته شده است. در ادامه، قلمرو عقلانیت و مفهوم عقلانیت و رابطه عقل و دین به طور مفصل بیان شده است. پایان‌بخش این فصل به کاربرد عقل در درک اصول دین و کشف احکام و نیز در فهم قضایای اخلاقی و تربیتی توجه شده است.

فصل سوم. نقش عقلانیت در آموزه‌های اعتقادی؛ در این فصل، نخست، ماهیت دین بر شمرده شد و، سپس، از دو انگیزه مهم برای رسیدن به حقیقت نام برده شد: عقل و فطرت. در گفتار بعدی از این فصل به کاربرد عقل در اثبات اصول مذهب تشیع پرداخته شده و نقش عقل در اثبات توحید و نبوت و معاد و عدل و امامت با بازخوانی براهین نافذ در اثبات این عقاید بررسی شده است.

فصل چهارم. بررسی نقاط اشتراک و افتراق دیدگاه علامه طباطبایی و استاد مطهری.

در پایان، از زحمات اساتید گرانقدر حجج اسلام جبرئیلی و داعی‌نژاد که مراد سامان‌دهی بحث و توثیق متن یاری رسانده‌اند قدردانی می‌کنم.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى

محمود سرافراز

۱۳۹۴/۱۰/۲۰